
Jubileji

Damijan Guštin – šestdesetletnik

Čeprav z nekom delaš in druguješ (to je sicer v slovenščini redko uporabljena beseda, vendar po Slovarju slovenskega knjižnega jezika dopuščena –sic!, pomensko pa ustrezna, saj pomeni biti v tovariških, prijateljskih odnosih) več kot petintrideset let v istem »poslu«, deliš z njim vse dobro in vse slabo, kar pač znanost in raziskovalna dejavnost dajeta (in jemljeta), nastopi za pisca takšnega zapisa, ko je treba kolega in prijatelja »predstaviti« ob njegovem življenjskem jubileju, nekakšna zadrega. Da, tudi najmlajši iz skupine, ki smo prišli na takratni Inštitut za zgodovino delavskega gibanja skupaj v »bloku«, Damijan Guštin, je dopolnil šestdeset let. Ko z nekom delaš in si v prijateljskih in tovariških odnosih domala vse svoje (in njegovo) delovno

obdobje, je za pisca pravi izziv, ko razmišlja, kako na kratko in jedrnatost predstaviti prijatelja v njegovi profesionalni in osebni podobi. Bojiš se, da česa ne bi pozabil.

Damijan Guštin je Kraševac, in to po vseh značilnostih, ki naj bi bile »stereotipne« za prebivalce tega predala Slovenije. Tako v dobrem kot v slabem. Prihaja iz Šepulj, kraja, znanega po pršutarni podjetja Kras, in seveda po vinogradih, kjer raste grozdje, iz katerega nastaja kraški teran. Tega prideluje tudi kolega Damijan in po lastni izkušnji lahko jamčim, da je njegov teran izvrsten. Prijatelj Damijan je poleg tega, da je zgodovinar, tudi vinogradnik. Oboje pa dela z znanjem, zavzeto in z užitkom. Rezultati so zato odlični. Oboji, zgodovinopisni in vinogradniški.

Rojen je bil v Postojni 31. oktobra 1955, kjer je po osnovni šoli v Tomaju in Dutovljah maturiral na tamkajšnji gimnaziji. Odločil se je za študij zgodovine in sociologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani (1974) in na obeh študijskih smereh diplomiral junija 1979, na oddelku za zgodovino z diplomsko nalogo o kranjskem deželnem zboru v letih 1908 do 1914 pod mentorstvom prof. dr. Janka Pleterskega.

Svojo znanstveno-raziskovalno pot je začel nekaj mesecev po diplomi (eno polletje po diplomi je bil »prosvetar«, učitelj zgodovine na osnovni šoli), ko se je februarja 1980 zaposlil na takratnem Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja (od 1988 Inštitut za novejšo zgodovino) in postal raziskovalec novejšje zgodovine, konkretno časa druge svetovne vojne.

Začel se je raziskovalno ukvarjati z narodnoosvobodilnim bojem, in to z vojaškim

vidikom le-tega, torej partizansko vojsko. Bil je med redkimi zgodovinarji tega obdobja – teh pa je bilo takrat sorazmerno veliko tako na Inštitutu kot tudi drugod, kjer so se raziskovalno posvečali temu sicer kratkemu, a vsebinsko oziroma dogodkovno in pomensko zgoščenemu obdobju slovenske zgodovine, ki se je osredotočil na vojaški vidik osvobodilnega gibanja. Dejansko je bil med vsemi na Inštitutu edini, ki se je ukvarjal s partizansko vojsko, njenim delovanjem, njeno strategijo in taktiko, predvsem pa z njeno sestavo. Maja 1987 je z obsežno magistrsko nalogo (mentor dr. Tone Ferenc) *Rast in razvoj slovenske partizanske vojske v prvi polovici leta 1942 in krajevni ter socialni izvor njenih borcev* (519 tipkanih strani) magistriral na zgodovinskem oddelku ljubljanske Filozofske fakultete. To njegovo delo – žal ga ni objavil kot monografijo, čeprav bi si glede na tematiko in zlasti zaradi »izvedbe« to zaslužilo, je temeljita študija o socialni sestavi slovenskih partizanskih enot v letu, ko je partizanstvo na Slovenskem dobilo tudi organizacijski značaj vojske. Dele magistrske naloge je vtkal v svoje številne znanstvene članke o partizanski vojski.

O vojaških vidikih osvobodilnega gibanja je napisal mnogo člankov pa tudi precej monografij. Partizanstva na Notranjskem (*Notranjski odredi* (Cerknica 2004) od maja 1942 do maja 1945 – bilo jih je namreč več) je napisal skupaj z Martinom Premkom. Napisal je tudi krajšo monografsko predstavitev Ljubljanske brigade (Ljubljana 2003) in sodeloval pri več knjigah, v katerih je obravnaval partizansko vojsko, njen ustroj in bojevanje. Vodilni avtor je bil tudi v monografski predstavitvi Jake Avšiča kot vojaka, častnika in generala (*Jaka Avšič : vojak, častnik in general petih vojska, vedno Slovenec* (Ljubljana 2008)). Bil je pisec vojaške tematike v velikem (obsežnem znanstvenem) pregledu slovenske zgodovine od sredine 19. stoletja (od programa Zedinjene Slovenije) pa do osamosvojitve Slovenije, ki smo jo napisali raziskovalci Inštituta (*Slovenska novejša zgodovina : od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*, Ljubljana 2005). V tem delu je »pokril« vse vojaške teme v celotnem obdobju, ki ga knjiga zajema. Vojaško dejavnost osvobodilnega gibanja je obdelal tudi v Slovenski kroniki XX. stoletja. Iz tega dela velja izpostaviti članek s preglednico o pomembnih bojih slovenske partizanske vojske, v katerem so prvič nazorno predstavljeni vojaško delovanje slovenskih partizanov, vsi večji in pomembnejši spopadi in bitke. Sodeloval je kot avtor ali soavtor v mnogih preglednih »vojaških« monografijah. Vsekakor je Damijan Guštin s svojim delom dal slovenskemu partizanstvu kot vojaški sili osvobodilnega gibanja novo razsežnost, saj je v veliki meri presegel stopnjo opisovanja in je dodal presojo ter s tem tudi več vsebinskosti ter s tem obogatil zgodovino slovenskega vojaštva in njegove dejavnosti v 20. stoletju.

Poleg vojaške zgodovine se je Damijan Guštin posvetil tudi drugi temi, ki je bila v slovenskem (tudi v jugoslovanskem) zgodovinopisju dolgo časa nekako postavljena na stran, namreč nasilju v vojni. Lotil se je tako represije države oziroma njenih organov, policije in sodstva v vojnem času. Preučil je eno področje oz. način odvzemanja svobode v vojni in zaradi nje, ki je bilo v mnogih delih, ki so govorila o nasilju okupatorjev nad civilnim prebivalstvom, spregledano, čeprav so mnogi pisali o vrsti tem, ki se nanašajo na odvzem prostosti: od odvzema prostosti izgnancev, življenja v

nemških in italijanskih koncentracijskih taboriščih, množičnih aretacij v Ljubljani, ki so napolnili tamkajšnji zapor in vojašnice, itd. Šlo je za zapore kot »materializacijo represije, ki jo določa in izvaja država«, in tiste institucije v vrsti mehanizmov družbenega nadzora, kjer se izvajata funkciji nadzorovanja (preiskovalni zapor) in kaznovanja (sodni zapor, kaznilnica). Temu je posvetil raziskavo, ki jo je »materializiral« v doktorski disertaciji *Prebivalstvo Slovenije v okupatorjevih zaporih 1941–1945 (Vloga zaporov v okupacijski politiki, položaj jetnikov in raznolikost razmer v položaju političnih in kriminalnih jetnikov)*. Zagovarjal jo je aprila 1999 na Filozofski fakulteti v Ljubljani (mentor dr. Tone Ferenc, somentor dr. Milan Ževart). Vsebinsko dopolnjena, a nekoliko skrajšana je objavljena kot *Za zapahi: prebivalstvo Slovenije v okupatorjevih zaporih 1941–1945*, Ljubljana 2006. V njej je natančno, kar je njegova značilnost in značilnost temeljitega raziskovalca, predstavil načine represije okupatorskih oblasti s poudarkom na zaporih kot tistih ustanov, ki so v najširšem pomenu besede materializacija represije države, in so institucije, kjer se izvajata funkciji nadzorovanja in kaznovanja. Z zgodovinopisno metodo je ugotovil in osmisliš številčna razmerja, strukture in življenje zapornikov, njihovo vpetost v širša družbena razmerja, zaporne institucije in pravni okvir, ki je pogojeval tak in tako številen odvzem prostosti. Prikazal je vse najpomembnejše podatke glede zaporov kot enih od načinov oziroma stopenj »pekla«, ki ga so ga okupatorji namenili Slovencem, od zaporniških instituciji ter pravnih okvirov te vrste kaznovanja, pa do življenja zapornikov med drugo svetovno vojno na Slovenskem, njihovo število in strukturo in tudi njihovo življenje v zaporu, njihovo vpetost v širša družbena razmerja.

Študije o represiji v času druge svetovne vojne na Slovenskem pa je Damijan Guštin tematsko razširil na raziskovanje celotnega nasilja v tem času in vseh v vojno vpletenih strani. Preučeval je tudi pravne osnove slovenskega partizanskega sodstva in povojni pregon vojnega hudodelstva po koncu druge svetovne vojne pri nas, ko je široko organiziran proces pregona vojnega hudodelstva zajel celotno državo in se je kazal v vrsti hitro pripravljenih sodnih procesov proti zajetim pripadnikom okupacijskega aparata in njegovih domačih sodelavcev pred vojaškimi sodišči. Predstavil je organizacijo in delovanje organa (KUZOP), ki je že v času vojne beležil zločine okupatorjev in njegovih domačih sodelavcev v Sloveniji nad prebivalstvom. Organizacija je bila ustanovljena leta 1944 v skladu s priporočilom zaveznikov glede ugotavljanja in kaznovanja vojnega zločina. Ukvarjal se je tudi z drugimi temami iz osvobodilnega gibanja, npr. z denarnim sistemom.

Za nekatere teme, ki jih je Damijan Guštin raziskoval in jih predstavil v obliki znanstvenih ali strokovnih člankov, je mogoče upravičeno reči, da je oral raziskovalno ledino. Čeprav je bilo del z vojaško tematiko, zlasti iz časa druge svetovne vojne s poudarkom na partizanstvu, napisanih že veliko, so bila ta predvsem na ravni deskriptivnega. Guštin pa je dal vojskovanju in vojaškosti v času druge svetovne vojne pri nas večjo analitičnost in s tem sistematičnost in tudi preglednost.

Damijan Guštin, sicer v veliki meri zgodovinar časa druge svetovne vojne s posebnim poudarkom na vojaški zgodovini, pa se je v svojem znanstveno-raziskovalnem delu ukvarjal (in se še ukvarja) tudi z drugimi obdobji slovenske preteklosti v 20. sto-

letju in z drugimi tematikami novejšje in sodobne zgodovine. Njegovo raziskovalno delo je mogoče tako razdeliti v kronološkem smislu na prvo svetovno vojno, drugo svetovno vojno in na vojno za Slovenijo, torej na vse vojne ali vsaj vojaške spopade, v katerih so bili aktivno udeleženi Slovenci v 20. stoletju. Tako je preučeval vojaške teme iz prve svetovne vojne, boje na Koroškem po njej, pa tudi iz časa osamosvajanja Slovenije in t. i. jugoslovanskih vojn v devetdesetih letih 20. stoletja. Tako se je lotil raziskave enega od dogodkov iz vojne za Slovenijo po njeni osamosvojitvi junija 1991, dogodkov na mejnem prehodu Holmec, kjer je potekal oboroženi spopad slovenskih miličnikov z vojniki JLA, v katerem sta bila ubita dva miličnika. O tem je napisal (skupaj z Vladimirjem Prebiličem) krajši monografski pregled oziroma kar študijo (Ljubljana 2006).

Slovensko vojaško zgodovino 20. stoletja je »ponesel v svet«, saj je s to tematiko sodeloval na mnogih znanstvenih srečanjih v tujini. Slovensko vojaško zgodovino je tako predstavljal v širšem krogu vojaških zgodovinarjev in tako umestil tudi slovensko vojaško zgodovinopisje v mednarodni okvir. Od leta 2007 je vsako leto sodeloval z referatom (v soavtorstvu z V. Prebiličem) na kongresih International Commission for Military History in v delu stalne skupine za vojaško zgodovino Euroatlantic Conflict Studies Working group of the Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes. S temami iz vojaške zgodovine se je udeležil še nekaterih drugih znanstvenih srečanj v tujini. Sodeloval je tudi v mednarodnem znanstvenem projektu o pravnih normah za obravnavanje nemških manjšin po 2. svetovni vojni (objavljeno kot del znanstvene monografije).

Bil je tudi sodelavec Enciklopedije Slovenije, za katero je pisal članke oziroma gesla iz vojaške zgodovine in »represije«.

Dr. Guštin je sodeloval tudi v več uredniških odborih in pri urejanju mnogih publikacij. Tako je bil od 1991 do 2008 poveljni sodelavec pisca tega zapisa pri urejanju inštitutske znanstvene revije *Prispevki za novejšjo zgodovino*: najprej kot pomočnik odgovornega urednika, nato pa od leta 2008, ko je postal kot direktor Inštituta za novejšjo zgodovino glavni urednik (do 2015). Zaradi svoje doslednosti, natančnosti in s tem posledično počasnosti mi je mnogokrat »kodral« živce. Sedaj že sedmo leto opravlja ne tako lahko delo direktorja Inštituta, ki ga dokaj uspešno vodi skozi »scile in karibde« v t. i. raziskovalni oziroma znanstveni sferi pa tudi v vsej družbeni klimi, ki raziskovalni dejavnosti ni pretirano naklonjena.

Poleg zavzetega dela v raziskovalnega dela na Inštitutu za novejšjo zgodovino – vodil je dva t. i. ciljna raziskovalna projekta iz vojaške tematike ter projekt, v katerem je bila raziskana Manevrska struktura Narodne zaščite v organih za notranje zadeve – je dr. Damijan Guštin tudi predavatelj vojaške zgodovine na katedri za obramboslovje Fakultete za družbene vede ljubljanske Univerze. Zaradi svojega raziskovalnega dela na področju vojaške zgodovine je bil leta 1996 povabljen k sodelovanju pri izvajanju tega predmeta najprej kot asistent, od leta 2000 pa kot docent, ko je postal tudi nosilec predmeta Vojaška zgodovina; od študijskega leta 2008/09 je nosilec predmeta Vojaška zgodovina Slovenije in Slovencev. V svojem predavateljskem in pedagoškem delu kolega Damijan uživa, deležen pa je tudi precejšnjih simpatij študentov, ki radi

delajo diplomske naloge pri njem. Je sicer strog, dosleden, na drugi strani pa študentom s svojo zavzetostjo pomaga z nasveti in jim odpira nova »obzorja« vojaške zgodovine. Bera diplomskih nalog, katerim je bil mentor, je resnično zavidanja vredna, saj precej presega trimestno število sto.

Celotno raziskovalno in tudi pedagoško delo uvršča dr. Damijana Guština med vidnejše zgodovinarje obdobja, ki ga raziskovalno obravnava. To velja posebno za njegovo raziskovalno »ljubezen«, vojaško zgodovino. Ob jubileju velja kolegu in prijatelju čestitati in mu zaželei še veliko užitkov in uspehov tako v raziskovalnem kot pedagoškem delu, da o »menedžerskem«, ki ga upravlja kot direktor Inštituta, niti ne govorim. Predvsem pa mu je treba zaželei veliko energije, ki jo ob vsem svojem najrazličnejšem delu potrebuje. In seveda mu želimo veliko zdravja!

Zdenko Čepič

Jasna Fischer – sedemdesetletnica

Čas beži. Zgodovinarjem to sicer ustreza, saj je čas »tvarina«, s katero se zgodovinarji ukvarja. Prej kot nekaj mine, prej postane domena zgodovinarja. Drugače pa je, ko gledaš na čas – ta sicer enako teče – kot posameznik, kot tisti, ki mu čas hitro beži. Tako je deset let, kar se je upokojila dolgoletna direktorica Inštituta za novejšo zgodovino, znanstvena svetnica, dr. Jasna Fischer, minilo, kot bi mignil. Res hitro – pri času in dogajanju v njem je absolutno in relativno najbrž najbolj jasno, kdaj komu in zakaj teče čas hitreje ali pa počasneje, čeprav teče enakomerno – je minilo desetletje od življenjskega jubileja Jasne Fischer, od njene šestdesetletnice, in od bistvenega preloma (enega od prelomov vsakega posameznika) v njenem

življenju, upokojitve.

Upokojila se je »mlada«, dejansko kar nekako premlada. Nas, njene sodelavce na Inštitutu za novejšo zgodovino, je kar malce presenetila s to »življenjsko« odločitvijo. Kakorkoli že, Jasna je prekinila svoj mandat direktorice Inštituta, delo, ki ga je opravljala dvaindvajset let. Takrat se je tako za Inštitut za novejšo zgodovino kot za Jasno Fischer začelo novo obdobje.

Jasna Fischer je odšla v pokoj v času, ko se je Inštitut za novejšo zgodovino zapisal s svojim delom, knjigo *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija*